

УДК 82.09=135.1=161.2]:929

РУМУНСЬКА ШЕВЧЕНКІАНА: ВІД ЧАСОПISУ «НАШ ГОЛОС» (БУХАРЕСТ) ДО ДВОВОМНОЇ АНТОЛОГІЇ

Мар'ян ЖИТАРЮК

д-р н. із соц. комунік., проф.

Львівський національний
університет імені Івана
Франкавул. Генерала Чупринки, 49,
79044, Львів, Україна

e-mail: mgzhyt@i.ua

ORCID 0000-0002-5690-5701

© Житарюк М., 2019

Вихід у світ двомовного (українською та румунською) двотомника «Сторінки румунської Шевченкіани» (Pagini ale Șevchenkianej din România) 2016–2017 рр. у видавництві RCR EDITORIAL (м. Бухарест) — унікальне культурне, мистецьке, наукове явище, здійснене головним чином зусиллями Почесного професора Бухарестського університету і Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Івана Ребошапки. Саме він вивчав джерела, упорядковував тексти, готував передмови, здійснював переклади, писав резюме, примітки й коментарі до чималого масиву наукової і публіцистичної Шевченкіани в Румунії, яка започаткована пізніше, ніж у багатьох інших європейських країнах, уже далеко по смерті Тараса Шевченка, однак в далекому 1894 р. Не було б творчого, наукового і громадянського пориву проф. І. Ребошапки, його натхнення, неспокою і бажання встигнути завершити одну з найголовніших життєвих місій, гадаю, не з'явилися б у румунському україномовному часописі «Наш голос» серії статей і розвідок з нагоди 200-ліття від народження національного Поета, не було б і упорядкованого й систематизованого видання, яке профінансував Союз українців Румунії.

Очевидно, що ця публікація не може відповісти на всі запити навіть щодо румунської Шевченкіани (їдеться про масив текстів близько однієї тисячі трьохсотсторінок!), але, сподіваємось, прислужиться бодай до часткового доповнення європейської та світової наукової спадщини шевченкознавства.

Ключові слова: румунська Шевченкіана, часопис «Наш Голос», Іван Ребошапка, Союз українців Румунії.

ROMANIAN SHEVCHENKIANA: FROM MAGAZINE «NASH GOLOS» (BUKHAREST) TO BILINGUAL ANTOLOGY

Marian Zhytariuk

Grand PhD in Social Communication, Professor
Ivan Franko National University of Lviv
49 General Chuprynka Str., 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: mgzhyt@i.ua
ORCID 0000-0002-5690-5701

The release of bilingual (Ukrainian and Romanian) two-volume edition «Pages of Romanian Shevchenkiana» (Pagini ale Șevchenkianej din România) 2016–2017 in the publishing house RCR EDITORIAL (Bucharest) is a unique cultural, artistic, scientific phenomenon, carried out mainly by the efforts of Bucharest University and Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Honorary Professor Ivan Reboshapka. It was he who studied sources, organized texts, prepared prefaces, did translations, wrote summaries, notes and comments on a large array of scientific and publisistic Shevchenkiana in Romania, which was held later than in many other European countries, long after Taras Shevchenko death, in 1894. If there was no creative, scientific and civilian impulses of Professor I. Reboshapka, his inspiration, the anxiety and the desire to complete one of the most important life missions, I think, series of articles and investigations would not appear in the Romanian Ukrainian language magazine «Nash Golos» on the occasion of the National Poet 200th birth anniversary; there also would not be an ordered and systematic edition sponsored by the Union of Ukrainians in Romania.

It is obvious that this publication can not answer all inquiries even concerning Romanian Shevchenkiana (this is an array of texts about one thousand three hundredths pages!), but we hope that our publication will serve to, at least, partly complement of European and world scientific heritage of Shevchenko studies.

Key words: Romanian Shevchenkiana, «Nash Golos» magazine, Ivan Reboshapka, Union of Ukrainians in Romania

Постановка проблеми

Минуло понад 200 років з дня народження нашого національного генія Тараса Григоровича Шевченка, а його літературна і мистецька творчість, життєвий шлях, незламність духу, протистояння несправедливості, візія України через національні коди й досі захоплюють, іноді дивують, як пересічних читачів та поціновувачів його таланту, так і дослідників. Твори Т. Шевченка перекладені мовами усіх континентів, світова літературна критика слушно ставить його в один ряд із національними світочами інших народів, а проте, як бачимо, ці досліді актуальні й досі. Надто для нас, українців, вони особливо цінні міжнародною науковою та журналістською опінією.

Аналіз стану розробки проблеми

Традиційно вважається, що шевченкознавство добре розроблене й вивчене у слов'янських країнах, а в інших — частково, неглибоко. Проте багато що залежить від того, з якими намірами дослідники підходять до вирішення тих чи інших проблем. Так, у т. зв. Російській імперії відомий російський письменник і критик Віссаріон Белінський зневажав українського національного генія. Він писав: «Цікавився я, хто такий Шевченко, і переконався остаточно, що поза релігією віра нічого не вартує. Ви пам'ятаєте, що віруючий друг мій (М. О. Бакунін, одноліток Тараса Шевченка, російський анархіст — М. Ж.) говорив мені, що він вірить, що Шевченко — людина гідна і прекрасна. Віра творить чудо — перетворює віслюків і колоди на людей, отже, вона може і з Шевченки (тут і далі виділення наші — М. Ж.) зробити, мабуть, мученика свободи. Але здоровий глузд у Шевченкові повинен бачити віслюка, дурня і вульгарщину, а понад те, гіркого п'яницю, любителя горілки за патріотизмом хохлацьким. Цей хохлацький радикал написав два пасквіля — один на государя-імператора, інший — на государиню-імператрицю...» (Белінський, 1956). А у неслов'янській Румунії Барбу Лезеряну в рапсодії «Пробуджувач» написав 1905 р.: «Вставай, брате Тарасе! Хіба не чуєш, хіба не бачиш, що (...) все те, що снилося вам — тобі, і тому, на Голгофі, і тій, що померла, сумуючи, під тином у бур'янах, і тисячам інших, хіба не чуєш, хіба не бачиш, що ваш сон збувся і що мир, любов і справжнє братерство панують серед людей?» (Лезеряну, 2016).

З сучасних румунських учених найдосконаліше і найглибше осмислює та репрезентує Тараса Шевченка професор Бухарестського університету, редактор українського часопису в Румунії «Наш Голос» Іван Ребошапка. Чи не найповніший його доробок — серія повноцінних розвідок у «Нашому Голосі» у 2014–2015 рр., присвячених або 200-літтю Шевченкових уродин, або 120-літтю румунської Шевченкіани. Так, тільки з-під пера І. Ребошапки тут виходять понад півтора десятка статей на 3–5 газетних шпальт. А були ж і інші автори. За-

слуга сучасних румунських вчених-шевченкознавців у тому, що вони знайшли старі публікації (з минулого і позаминутого століття), систематизували їх і намагаються розкодувати або запропонувати нове прочитання. Не минуло багато часу, як з'являється друком двомовне видання у двох томах «Сторінки румунської Шевченкіани» (Pagini ale Șevchenkianej din România). У 2016 р. — том 1, з передмовою професора Бухарестського університету доктора Октавії Неделку та монографічної частини авторства Івана Ребошапки, фактично добре впорядкованих публікацій у часописі «Наш Голос», на понад 120 сторінок українською та стільки ж румунською.

Потрібно сказати, що раніше певний поштовх румунське шевченкознавство одержало у 60-ті рр. минулого століття, коли світова спільнота відзначала 100-річчя від смерті Т. Шевченка. А найпершим писав про Т. Шевченка Константін Доброджану-Геря у 1894 р. («Тарас Шевченко» (Dobrogeanu-Gherea, 1894b) та «Митці-громадяни» (Dobrogeanu-Gherea, 1894a)

Джерельною базою у дослідженні румунської Шевченкіани є насамперед презентований у нашій публікації двомовний (українською та румунською) двотомник, своєрідна антологія осмислення життя, творчості і значення Тараса Шевченка за практично 125-літню історію, починаючи з 1894 р., а також часопис українських письменників Румунії «Наш голос», надійний майданчик для учених, письменників, громадськості вже понад 28 років від часу свого заснування 1991 р.

Новизна цієї статті — відкриття нових імен-шевченкознавців, нових дослідницьких текстів та візії українською та румунською мовами, досі недостатньо відомих у нашій країні (можливо, за винятком кількох публікацій: у часописі «Слово і Час» (Носенко, 2018), а також на сайті Харківського історико-філологічного товариства (Харківське історико-філологічне товариство, 2016; 2017). Цінним з погляду журналістикознавства буде й пізнання низки періодичних українських часописів у Румунії.

Завданням цієї публікації є намагання автора відкрити нові горизонти Шевченкіани з метою її подальшого прочитання, розкодування й усвідомлення. За бажання, це тепер не так важко зробити, адже завдяки ініціативі професора Івана Ребошапки (який 29 травня святкуватиме 84-річчя [Кідешук І., 2015]) та його однодумців з Союзу українців Румунії (СУР) величезні масиви текстів про Шевченкові твори й ідеї не просто надруковані у книжках та у пресі, а й стали доступні в електронному форматі, їх легко можна знайти на офіційній сторінці СУР: <http://www.uur.ro/index.php/uk/2015-12-14-19-04-23>.

Професор Іван Ребошапка у вступних зауваженнях монографічної частини двомовного двотомника подає загальне тло європей-

ського шевченкознавства. Він зазначає, що румунська Шевченкіана є і молодшою, і не настільки багатою, як у слов'янських країнах, де не було явного мовного бар'єру, але все ж таки цікавою і важливою своїми здобутками. «В інших країнах Європи ім'я Тараса Шевченка стало відомим набагато раніше, ніж в Румунії, ще за його життя, наприклад, у Польщі — наприкінці 30-х — на початку 40-х років, після виходу першого видання його «Кобзаря» (1840 р.), точніше, серед польської еміграції в Парижі, у Німеччині — 1843 р., у Хорватії — 1844 р., у Франції — 1847 р., у Чехії — 1848 р., у Словенії — 1850 р., а після його смерті, але раніше ніж в Румунії, 1863 р. — у Сербії, 1868 р. в Англії, 1873 р. в Італії, 1875 р. в Угорщині і т. д.» (Rebuşarşă, 2016). У Румунії ім'я Тараса Шевченка, як зазначає І. Ребошапка, вперше стало відомим 1886 р., коли в ж. «Contemporanul» (№ 1) було передруковано в перекладі румунською статтю про Шевченка з французької газети «Le Temps» (за 17 квітня), яку написав В. Р. Морфілл і яку до того було надруковано в англійському журналі «MacMillan's Magazine». Перші переклади творів Т. Шевченка з'являються: у Польщі 1860 р., у Болгарії — 1863 р., у Сербії — 1868 р., у Чехії — 1871 р., в Італії — 1888 р. і т. д.

Основоположником румунської Шевченкіани справедливо називають критика К. Доброджану-Герю, який у згаданих публікаціях 1984 р. чи не вперше (а І. Ребошапка зазначає, що вперше) в європейській літературі окреслив геніальну самотність українського поета. Статтю «Тарас Шевченко» (Dobrogeanu-Gherea, 1894b) передруковують у деяких європейських країнах. І. Ребошапка зазначає, що постать Шевченка Геря доповнив увиразненням інших його громадянсько-мистецьких рис головно в статті «Artiştii-cetăţeni» («Митці-громадяни»), а у статті про Джордже Кошбука «Поет селянства» порівнює Шевченка з Робертом Бернсом (раніше таку аналогію наводив болгарський письменник Любен Каравелов). «Твердження К. Доброджану-Гері про мистецьку самотність Шевченка накреслили подальший шлях румунської Шевченкіани, деякі його оціночні положення повторюючись у статтях наступних цінителів Шевченка, включно і сучасних» (Rebuşarşă, 2016).

Ми зробили спробу певного осмислення щодо часу публікацій про Тараса Шевченка та/або Шевченкові твори в Румунії, систематизації видання та авторів.

Так, крім названих вище двох публікацій Константина Доброджану-Гері (у «Альманасі соціал-демократів» та «Літературі і науці»), у ХІХ ст. інших публікацій румунських авторів шевченкознавчого характеру не знайдено. У ХХ–ХХІ ст. ми умовно класифікували шевченкознавчий доробок на три основні періоди: 1) 1900–1939 рр.; 2) 1952–1990 рр.; 3) 1991–досі. Хронологічно зупиняємось на 2015 р., як це

зроблено у згаданому двотомнику, головному джерелі румунського шевченкознавства.

У перший період в Румунії опубліковано 8 статей. Автори: Штефан Петіке (1900, «Româniajună», «Юна Румунія»), Барбу Лезеряну (1907, «Viitorul social», «Соціальне майбутнє»), М. Серцяну (1914, «Dimineața», «Ранок»), Замфір К. Арборе (1916, книжка «Ucraina și România» («Україна та Румунія»)), Панаїт Істрати (1928), Ч. Й. Федор Янош (1936, «Korunk», угорською), Константін Вилкован (1939, «Adevărulliterar și artistic», «Літературно-художня правда»), М. Г. Іванов (1939, «România literară», «Літературна Румунія»).

У другий період — 11 публікацій, чотири з яких — передмови видань румунською: до «Кобзаря» (Бухарест, 1952, Михаїл Садовяну), поетичної збірки (Бухарест, 1960, Михай Новіков) та прози (Бухарест, 1961, Єкатерина Фодор). У 1963 р. в Румунії здійснено перше повне видання румунського «Кобзаря» Т. Шевченка (Taras Șevcenko, Cobzarul, București, Editurapentruliteraturăuniversală), передне слово до якого написав голова Співки румунських письменників Михай Бенюк. Також є публікації в наукових та художньо-публіцистичних виданнях: «Studii și cercetărideistorieliterară și folclor», «Дослідження та вивчення літературної та фольклорної історії» (Валеріу Чобану, 1961), «Iașulliterar. Revistă a Uniunii Scriitorilordin R.P.R.», «Літературна в'язниця» (чи кузня?), журнал Співки письменників соціалістичної Румунії (А. Стратулат, 1961), «Romanoslavica», «Романо-слов'янський» (Іон К. Кіцімія, 1963), «Обрії» (Михайло Михайлюк, 1981), «Studii de literatură comparată», «Порівняльне літературознавство» (Корнеліу Барборіке, 1987), виступ Еусебіу Камілара, 1961. Текст Дан Хорія Мазілу надрукований двома мовами — українською («Обрії», 1989) та румунською («Кобзар», 1990).

У третьому періоді, тобто від часу здобуття державної незалежності України по 2015 р., ми нарахували 85 статей, передмов, виступів, поданих у двотомнику, у т. ч. 6 із них надруковані в румунській періодиці і румунською, і українською, та 24 публікації (періоду 2014–2015 рр.), що не увійшли до двотомника «Сторінки румунської Шевченкіани» (більшість із них надруковано у часописі «Наш Голос», а 4 — в «Українському Віснику», 2 — у «Вільному Слові». Задля справедливості, мусимо сказати, що лівова частка наукових розвідок періоду 2015–2015 рр. — 18 подач по 3–5 газетних шпальт — авторства професора Івана Ребошапки, подана як ґрунтовна монографічна частина на початку першого тому двомовного двотомника (Rebușarșă, 2016). 3-поміж активних авторів про Тараса Шевченка та його творчість і місце у світовій літературі мусимо згадати Магдаліну Ласло-Куцюк (поставила Шевченка в один ряд з іншими романтиками, які творили оригінальні міфи: Шевченко символізує міф України), Михайла

Колотила, Стеліана Грую (написав про Тараса Шевченка докторську дисертацію), Корнеліу Барборіке, Октавію Недельку, Ліану Іван-Гілю, Миколу Вегеша, Любу-Ірину Горват, Степана Ткачука, Михайла Михайлюка, Ірину Мойсей, Івана Ковача, Йона Козмея, Миколу Корсюка, Марію-Анну Тупан, Івана Кідещука, Паула Данку, Васіле Моїша, Івана Робчука, Євсебія Фрасинюка, Михайла Гафію Трайсту, Михайла Крамара, Йосипа Палятинського, Марію Коваль.

У передмові до репрезентованого в нашій статті двотомника Октавія Неделку називає його вражаючим синтезом «почергово-еволюційної рецепції Шевченка в Румунії, синхронізованої з еволюцією літературної європейської ексегези, починаючи із знаменитої студії Константіна Доброджяну-Гері з 1894 року і кінчаючи статтю Івана Кідещука з 2015 року» (Неделку, 2016); «...більше ніж бажаним і «відновлюючим» здається нам цей вражаючий видавничий проект «найвищого ступеня», здійснений стараннями, аналітичною й синтезуючою здатністю та силою праці професора Івана Ребошапки, який, не гаючи ні хвилини, повністю заангажувався у здійсненні цієї монументальної праці» (Неделку, 2016).

Не можна не погодитися з О. Неделку (2016) і в тому, що маємо сучасне й адекватне прочитання Шевченкового феномена відповідно до румунської літературної ексегези, синхронізованої із західноєвропейською, завдяки представленим у цих томах румунським письменникам, літературним критикам, відомим славістам, перекладачам та колективу українців кафедри слов'янських мов Бухарестського університету, «який у певний момент взяв на себе обов'язок висвітлення шевченкознавчих питань, піднявши їх на досить високий «щабель», і зіграв важливу роль у формуванні шевченкознавців-україністів, які читають в оригіналі Шевченка і пишуть на його мові» (с. 9–12).

Окремого вивчення заслуговує і феномен професора Івана Ребошапки, «який виявив ряд засобів художньої експресії Шевченкового поетичного дискурсу та численні реверберації його творчості у слов'янських літературах (зокрема у словацькій, чеській, болгарській, хорватській)» (Неделку, 2016).

Висновок

Український інформаційний простір розширюється не завдяки вдалій інформаційній політиці України в умовах гібридної війни з путінською Росією, а завдяки Тарасові Шевченкові, науковій інтерпретації його національного, мистецького феномену й міфу, активному зацікавленню в сучасній україномовній румунській пресі, які потребують докладного вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белинский, В. Г. (1956). Из письма к П.В. Анненкову. 1–7.12.1847. В Полное собрание сочинений в 13 томах (Т. 12, с. 435–442). Москва.
2. Кідешук, І. (2015). Ребошапка Іван — видатний українціст і знавець усного й писаного слова. Наш голос, 251, 6-8. Взято з <http://www.uur.ro/images/ziare/holos/2015/holos%20251.pdf>.
3. Неделку, О. (2016). Тарас Шевченко — живе серце української нації. In C. Irod (Ed.), *Paginiale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 1, pp. 9–12). București: RCREditorial.
4. Носенко, Т. (2018). Сторінки румунської Шевченкіани [Paginiale Șevchenkianei din România]. Слово і Час, 5 (689), 107–111.
5. Ребошапка, І. (2016). Феномен Тараса Шевченка — у світлі почергових румунських рецепцій. In C. Irod (Ed.) *Paginiale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 1, pp. 129–258). București: RCREditorial.
6. Харківське історико-філологічне товариство. (2016). Взято з <http://www.hi-phi.org.ua/index.php/do-lektury/publikatsii-zakordonni/269-sevcenkianei-2016-vol-1>.
7. Харківське історико-філологічне товариство. (2017). Взято з <http://www.hi-phi.org.ua/index.php/do-lektury/publikatsii-zakordonni/270-sevcenkianei-2017-vol-2>.
8. Dobrogeanu-Gherea, C. (1894a). Artiștii-cetățeni (Fragmente). *Literatură și știință*, 2, pp. 1–26.
9. Dobrogeanu-Gherea, C. (1894b). Taras Șevcenko. *Almanahul social-democrat*, 19–27.
10. Irod, C. (Ed.). (2016). *Pagini ale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 1). București: RCR Editorial. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17580/file.pdf>.
11. Irod, C. (Ed.). (2017). *Pagini ale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 2). București: RCR Editorial. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17581/file.pdf>.
12. Lăzăreanu, B. (2016). Deșteptătorul (Rapsodie) = Лезеряну, Б. Пробуджувач (Рапсодія). In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 1, pp. 283–286). București: RCR Editorial.
13. Nedelcu, O. (2016). Taras Șevcenko — inima vie a națiunii ucrainene. In C. Irod (Ed.), *Paginiale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 1, pp. 5–8). București: RCREditorial.
14. Rebușarcă, I. (2016). Fenomenul Taras Șevcenko — în lumina receptărilor succesive românești. In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* = Сторінки румунської Шевченкіани (Vol. 1, pp. 13–128). București: RCR Editorial.

REFERENCES

1. Belinskii, V. G. (1956). Iz pisma k P.V. Annenkovu. 1–7.12.1847 [From a letter to P. V. Annenkovu. 1–7.12.1847]. In *Polnoe sobranie sochinenii v 13 tomakh* [Complete works in 13 volumes] (Vol. 12, pp. 435–442). Moscow. [In Russian].

2. Dobrogeanu-Gherea, C. (1894a). *Artiștii-cetățeni (Fragmente)* [Artists-citizens (Fragments)]. *Literatură și știință*, 2, pp. 1–26. [In Romanian].
3. Dobrogeanu-Gherea, C. (1894b). Taras Șevcenko [Taras Shevchenko]. *Almanahul social-democrat*, 19–27. [In Romanian].
4. Irod, C. (Ed.). (2016). *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 1). București: RCR Editorial. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17580/file.pdf>. [In Romanian, in Ukrainian].
5. Irod, C. (Ed.). (2017). *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 2). București: RCR Editorial. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17581/file.pdf>. [In Romanian, in Ukrainian].
6. Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo [Kharkiv Historical and Philological Society]. (2016). Retrieved from <http://www.hi-phi.org.ua/index.php/do-lektury/publikatsii-zakordonni/269-sevcenkianei-2016-vol-1>. [In Ukrainian].
7. Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo [Kharkiv Historical and Philological Society]. (2017). Retrieved from <http://www.hi-phi.org.ua/index.php/do-lektury/publikatsii-zakordonni/270-sevcenkianei-2017-vol-2>. [In Ukrainian].
8. Kideshchuk, I. (2015). Reboshapka Ivan — vydatnyi ukrainist i znavets usnoho y pysanoho slova [Reboshapka Ivan is an outstanding Ukrainianist and expert in oral and written words]. *Nash holos*, 251, 6–8. Retrieved from <http://www.uur.ro/images/ziane/holos/2015/holos%20251.pdf>. [In Ukrainian].
9. Lăzăreanu, B. (2016). *Deșteptătorul (Rapsodie)* [The Alert (Rhapsody)]. In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 1, pp. 283–286). București: RCR Editorial. [In Romanian].
10. Nedelcu, O. (2016). Taras Șevcenko — inima vie a națiunii ucrainene [Taras Shevchenko — the living heart of the Ukrainian nation]. In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 1, pp. 5–8). București: RCR Editorial. [In Romanian].
11. Nedelcu, O. (2016). Taras Shevchenko — zhyve sertse ukrainskoi natsii [Taras Shevchenko — the heart of the Ukrainian nation lives]. In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 1, pp. 9–12). București: RCR Editorial. [In Ukrainian].
12. Nosenko, T. (2018). Storinky rumunskoi Șevchenkiany [Pages of the Romanian Shevchenkians]. *Slovo i Chas*, 5 (689), 107–111. [In Ukrainian].
13. Reboshapka, I. (2016). Fenomen Tarasa Shevchenka — u svitli pocherhovykh rumunskykh retseptii [Taras Shevchenko's phenomenon — in the light of alternate Romanian receptions]. In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 1, pp. 129–258). București: RCR Editorial. [In Ukrainian].
14. Rebușapcă, I. (2016). Fenomenul Taras Șevcenko — în lumina receptărilor succesive românești [The phenomenon Taras Shevchenko — in the light of successive Romanian recipes]. In C. Irod (Ed.), *Pagini ale Șevchenkianei din România* [Pages of the Romanian Shevchenko] (Vol. 1, pp. 13–128). București: RCR Editorial. [In Romanian].